

Отримано: 15 лютого 2024 р.

Прорецензовано: 7 березня 2024 р.

Прийнято до друку: 11 березня 2024 р.

e-mail: kalymon.yulia@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0062-2382>

e-mail: marya.vorobel@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9128-7809>

e-mail: nau40279@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7077-2442>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-21(89)-85-88

Калимон Ю. О., Воробель М. М., Юрко Н. А. Власні назви в ролі загальних в англійській та українській мовах: порівняльний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 21(89). С. 85–88.

УДК: 81'11

Калимон Юлія Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Львівський державний університет фізичної культури ім. І. Боберського
Воробель Марія Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Львівський державний університет фізичної культури ім. І. Боберського
Юрко Надія Анатоліївна,
Львівський державний університет фізичної культури ім. І. Боберського

ВЛАСНІ НАЗВИ В РОЛІ ЗАГАЛЬНИХ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено аналізу функціонування власних назв як загальних на прикладі української мови в порівнянні з англійською, та здійснено аналіз передачі запозиченого пласту такої лексики з англійської мови засобами української мови. Словник будь-якої мови активно поповнюється засобами іншомовного походження, що зумовлено передовсім позалінгвістичними чинниками, а також тим, що лексичний склад мови є найбільш схильним до таких змін. Попри приналежність до різних мовних груп та типів обидві мови мають схожі підкласи власних назв. Серед них предметом нашого дослідження стали власні назви, які перейшли в категорію загальних, до яких належать назви винаходів, пристроїв та наукової номенклатури, суспільно-політичних явищ, а також брендів та торгових марок. В українській мові відомі загальні іменники належать до двох основних груп – ті, що походять від українських власних назв, і ті, що запозичені з інших мов. Перша група не є чисельною та переважно містить слова на позначення прихильників партій, політичних лідерів чи спортивних команд, а також певних, пов'язаних з ними, явищ. Друга група складається зі слів, які мають давньогрецьке, -римське чи латинське походження (що корелює з англійською мовою), а також запозичення з інших мов (англійської, французької, італійської, тощо). Спостережено, що найпоширенішим способом передачі слів іншомовного походження в українській мові є транскрипція чи транслітерація. Деякі відомі загальні іменники досліджуваних мов потребують афіксів для отримання похідних слів та надання їм додаткового значення.

Ключові слова: власна назва, загальна назва, торгова марка, бренд, іншомовне походження, переклад.

Yuliia Kalymon,
Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor,
Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture
Maria Vorobel,
PhD in Pedagogical Sciences, associate professor,
Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture
Nadiia Yurko,
Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture

PROPER NAMES AS GENERAL ONES IN ENGLISH AND UKRAINIAN: A COMPARATIVE ASPECT

The article analyzes the functioning of proper names as common ones on the example of the Ukrainian language in comparison with the English one, and the analysis of the most common means of such lexica transfer from English into Ukrainian. The dictionary of any language is actively replenished with the words of foreign origin. It is primarily caused by extralinguistic factors, as well as the fact that the lexica of any language is most prone to such changes. Despite belonging to different language groups and types, both languages have similar subclasses of proper names. Among them, the subject of our study are proper nouns, which were transferred to the general ones. These include the names of inventions, devices and scientific nomenclature, socio-political phenomena, as well as brands and trademarks. In the Ukrainian language such common nouns belong to two main groups – those derived from Ukrainian proper names, and those borrowed from other languages. The first group is not numerous and mainly contains words to designate supporters of parties, political leaders or sports teams, as well as certain related phenomena. The second group consists of words that have ancient Greek, Roman or Latin origin (that correlates with the English language), as well as borrowings from other languages (English, French, Italian, etc.). It was observed that the most common way of translating such words into the Ukrainian language is transcription or transliteration. Some of such general nouns of the studied languages need affixes to make up derivatives and provide them additional meaning.

Keywords: proper name, general noun, trademark, brand, foreign language origin, translation.

Постановка проблеми Дослідження використання та перекладу власних назв як загальних є одним з цікавих питань лінгвістики, зокрема воно входить в орбіту досліджень в царині міжкультурної комунікації. Це зумовлено тим, що ця категорія іменників може містити смислову структуру, подекуди складну етимологію, яка визначає їх потрактування та

особливості вживання та передачі іншими мовами. Попри відмінності між англійською та українською мовою, все ж на матеріалі власних назв можна знайти певні спільні риси. Водночас при їх перекладі потрібно враховувати різні чинники, які визначають цю категорію іменників в досліджуваних мовах.

Актуальність теми. Як провідний засіб міжнародного спілкування та почасти технологічного прогресу, англійська мова дала назву численним винаходам та пристроям, предметам побуту, тощо. Деякі з них усталилися та увійшли в узус й української мови. Сучасні процеси глобалізації, акселерації різноманітних процесів розвитку людства лише сприяють цьому процесу. Лексична система мови є найбільш відкритою і схильною до змін за рахунок мовних контактів. Серед провідних чинників, що сприяють включенню нових лексем у систему мови, виокремимо: 1) потребу суспільства в номінації нових предметів і явищ, 2) низьку частоту вживання відповідних рідних слів, 3) сприйняття іншомовних слів як престижних, тощо. Способи та механізми перекладу англійських власних назв як загальних українською мовою, назв брендів та торгових марок зокрема, стане предметом цієї розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низку досліджень уже було здійснено стосовно особливостей семантичного наповнення ономастичної лексики [Gardiner, 1940], вивчення власних імен із точки зору семантичної, прагматичної та синтаксичної парадигми [Langendonck, 2007], аналіз властивостей власних назв на матеріалі корпусу текстів [Motschenbacher, 2020], упорядкування переліку специфічних ознак власних назв [Чорноус, 2021], особливості переходу власних назв у загальні на матеріалі медіатекстів [Александрова, 2017], дослідження прагматонімів та ергонімів в українській мові [Шестакова, 2002], філософське та лінгвістичне потрактування англійських власних назв (антропонімів і топонімів) їх перехід у розряд загальних, використання торгових марок та назв брендів як загальних назв, прецедентне використання антропонімів на прикладі англійської мови (М. Воробель, Ю. Калимон, Н. Юрко [Воробель, 2022; Воробель, 2022; Воробель, 2023]). До питання перекладу цього пласту лексики вважаємо беззаперечними авторитетами праці В. Карабана [Карабан, 2001], І. Корунця [Корунець, 2017].

Метою цієї розвідки є показати способи та прийоми передачі відонімних загальних назв (назв торгових марок та брендів зокрема) українською мовою як приклад усталеної традиції перекладу іншомовних власних назв, яке потребувало нового погляду з часів здобуття Україною незалежності.

Постановка завдання. Проілюструвати найуживаніші стратегії перекладу власних назв в ролі загальних, прийняті у вітчизняній науці; прослідкувати шляхи перенесення власних назв в категорію загальних в українській мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Попри приналежність до різних мовних груп та типів можна знайти деякі подібності між англійською та українською мовами. Власні іменники, як об'єкт цього дослідження, розподілені в досліджуваних мовах на такі спільні підкласи:

Імена/прізвиська людей, тварин	Прізвища	Географічні назви	Назви компаній, газет, журналів, тощо
Ann, Michael, Nelly, Pussy – Ганна, Ярослав Мудрий	McDonald, Byron, Smith – Каденюк, Довженко	Chicago, Leeds, Ottawa – Київ, Чорне море	Ford, General Motors, The New York Times – «Експрес», «Світоч»

До останнього підкласу також можна віднести власні іменники, що виконують функцію загальних. Такі власні іменники залишаються іменниками, тобто вони не змінюють своїх морфологічних характеристик, а розширюють своє семантичне значення і набувають своєрідних конотацій [Воробель 2022: 96-97].

Власні іменники, які в українській мові виступають як загальні, можна поділити на дві групи – ті, що походять від українських власних назв, і ті, що запозичені з інших мов. Перша група не надто чисельна і складається здебільшого зі слів, що походять від деяких політичних чи спортивних власних назв (прізвищ людей або назв політичних партій, спортивних команд): *динамівець*, *нашоукраїнці*, *бютівець*, *кучмісти*, *кучмізм*, *азаровицина*. Відтак можна зазначити, що назви різних організацій, клубів, партій, тощо є словами, які позначають явища як окремі одиниці більшого значення, ніж просто їхніх членів чи будівлю, яку вони займають. Ці слова позначають різні речі в мікро- чи макроконтекстах: або людей, які підтримують ту чи іншу політичну силу чи спортивну команду (*бютівці*, *кучмісти*, *динамівець*), або загальне поняття (*кучмізм*, *азаровицина*).

До другої групи належать власні назви, які походять із давньогрецької чи давньоримської міфології та почали функціонувати як загальні в українській. У більшості прикладів простежується така тенденція – вони увійшли в українську мову з інших мов, але всі походять від грецької чи латинської. Окрім згаданих у попередніх розвідках аналогічні слова в англійській мові (*академія*, *фауна*, *флора*, *гігієна*, *панацея*) [Воробель, 2022; Воробель, 2022] існують також *цербер* (як дуже уважний і страшний охоронець); *атлант* (в архітектурі означає фігуру, яка тримає перекриття в будівлях), *термін* (певний часовий проміжок або якість поняття в науці, техніці, мистецтві тощо). *фортуна* (означає випадковість і добру нагоду, що з'являється раптово).

Ще є інші приклади власних назв, які прийшли в українську через інші мови. Серед них ті, що мають французьке походження (*силует*: походить від прізвища французького міністра фінансів XVIII ст. (Etienne de Silhouette), чия політика викликала в тодішній пресі моду зображати його карикатуру у вигляді затемненого контуру; *шампанське*: французьке ігристе вино, виготовлене з винограду, який росте в регіоні Шампань (Champagne); *одеколон*: назву застосовують в основному до чоловічих парфумерних виробів, вперше виготовлений у м. Кельн італійським парфумером та назване на честь міста (Eau de Cologne); згадувані також в попередніх розвідках слова англійського походження: *сендвіч*, *бойкот*, *галіфе*: *джерсі*, *регбі*: *хуліган*, *фризбі*, *скотч*, *термос*, *спам*, *браунінг*, *кольт*, *маузер* [Воробель, 2022: 97]; італійського походження: *джинси* (від назви тканини, яку використовували для пошиття такого одягу та яку доправляли в США з порту Генуї і штампували тюки “Genes”, яке американці читали на свій манер як «джинс»). Деякі з таких іменників набувають позитивного відтінку (академія), інші – негативного (бойкот, хуліган), деякі – позбавлені будь-якого емоційного забарвлення (силует, термос).

Стосовно назв брендів, то до цієї категорії відносимо вже згадані *термос*, *скотч*, *фризбі*, *кольт*, *маузер* та *браунінг*. Існують також випадки, коли назва бренду в англійськомовному світі не прижилась на позначення певного класу товару, проте в

українській мові усталювались в такому значенні (ці слова зафіксовані в двадцятитомному словнику української мови онлайн [Словник української мови online]). Наприклад, назва бренду підгузників Pampers широко вживана в розмовній українській мові як памперс, не залежно від власне виробника (в англійській мові є відповідний загальний іменник diaper); джип на позначення легкового автомобіля підвищеної прохідності для перевезення людей і вантажу походить від американської марки Jeep корпорації Крайслер, проте в англійській мові залишилося лише назвою бренду (такого плану авто називатимуть SUV); те ж стосується і слова ксерокс (від Xerox), яке вживаємо в українській мові на позначення будь-якого пристрою, що робить фотокопіювальні вироби, або власне сам виріб, хоча в англійській мові виробник захистив свою торгову марку використання як загального іменника чи як дієслова.

Проте є і приклади протилежного явища. Торгова назва Jell-O/jello має властивості загального іменника та широкоживана в американській англійській (напр., епізод в серіалі «Офіс» [The Office. Season 1. Pilot]: Dwight Schrute: *Damn it! Jim! He put my stuff in jello again!*... Michael: *Jim, could you, please, stop putting Dwight's personal things into a jello!*; американське видання книги «Гаррі Поттер та Філософський камінь», глава «Сортувальний капелюх» [Rowling, J. K., 1998]: *"Blocks of ice cream in every flavour you could think of, apple pies, ... trifle, strawberries, Jell-O, rice pudding..."*, в перекладі на українську мову передано більш зрозумілим для нас словом *желе* [Роулінг, 2020: 102].

Крім того, деякі відомі загальні іменники досліджуваних мов потребують афіксів для отримання похідних слів та надання їм додаткового значення. В основному це такі суфікси, як:

-ізм, -изм, -ism – на позначення загальносупільних чи наукових понять узагальнювального характеру: дарвінізм, лаконізм, trumpism;

-іст, -ист, -ist – позначають рід занять людей або переконання, які вони можуть мати: кучміст, trumpist;

-ик, -ік, -іан – позначають рід занять людей: академік, academician.

Власні назви українською мовою передаються передовсім чотирма способами: транскрипція, транслітерація, калькування або поєднання цих способів. Стосовно власних назв, які стали загальними, спостерігаємо домінування перших двох способів. При транскрипції слово записується буквами кирилиці, при цьому перекладач орієнтується на точну відповідність звучанню слова мовою оригіналу (одеколон). Через відмінності деяких звуків в українській та англійській мовах може існувати декілька варіантів транскрипції. Транслітерацію застосовують тоді, коли мови користуються різними графічними системами, але графічні символи цих мов можна поставити в якусь відповідність одна одній, і згідно з цими відповідностями відбувається міжмовна передача власних назв (памперс, ксерокс).

Висновки. Як висновок можна сказати, що українська мова також знайома з явищем функціонування власних імен як загальних, хоча воно й не таке поширене. Це можна пояснити тим, що цей процес виникає в тісному зв'язку з позамовними чинниками, а вживання власних назв як загальних в українській мові продиктовано або суспільно-політичними процесами, або традицією та відсутністю подібного терміна чи еквівалента (це стосується назв одягу, предметів побуту, тощо, винайдених в інших країнах, наукових та професійних термінів).

Література:

1. Воробель М., Калимон Ю., Юрко Н. Власні назви в ролі загальних (на прикладі англійської мови). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 33(72), № 6, Ч. 1, 2022. С. 95–99. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.1/16>
2. Воробель М., Калимон Ю., Юрко Н. Значення власних назв в англійській мові: філософсько-лінгвістичний аспект. *Закарпатські філологічні студії*, 2022. Вип. 1(26), С. 92–96. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.18>
3. Воробель М., Калимон Ю., Юрко Н. Торгові марки та бренди як загальні іменники в англійській мові. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*, (2(7)), 2023. 46-51. <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.2.7>
4. Карабан В. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Ч. 1., 2. Вінниця: Нова книга, 2001. 317 с.
5. Корунець І. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця : Нова Книга, 2017. 448 с.
6. Черноус О. Феномен пропріальної лексики. *Південний архів*, 2021. Вип. 85. с. 25-31. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2021-85-4>
7. Шестакова С. Лексико-семантичні інновації у системі української номінації (на матеріалі ергонімів і прагмонімів): Дис... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2002. 241 с.
8. Aleksandrova A. The transition of names: from proper names to common nouns. *Studies in Linguistics, Culture, and FLT*, Vol. 04, 2017. p. 70–77. <https://doi.org/10.46687/SILC.2018.V04.006>
9. Gardiner A. *The Theory of Proper Names. A Controversial Study*. 2nd ed. Oxford Univ. Press, 1940. 78 p.
10. Langendonck W. *Theory and typology of proper names. Trends in linguistics. Studies and monographs*. Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2007. 378 p.
11. Motschenbacher H. *Corpus Linguistic Onomastics: A Plea for a Corpus-Based Investigation of Names*. *Names*. 2020. Vol. 68:2. pp. 88–103.

Список джерел фактичного матеріалу:

12. Словник української мови online. Томи 1-14. <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0>
13. *The Office*. Season 1. Pilot: <https://genius.com/The-office-usa-season-1-episode-1-pilot-annotated>
14. Rowling, J. K. *Harry Potter and the Sorcerer's Stone*. New York : Arthur A. Levine Books, 1998. <https://zoeseetplace4546.weebly.com/chapter-7---the-sorting-hat.html>
15. Роулінг Дж. К. *Гаррі Поттер і філософський камінь*. Велике ілюстроване видання. Розділ 7. Сортувальний капелюх (пер. В. Морозов). А-ба-ба-га-ла-ма-га. 2020. С. 102.

References:

1. Vorobel' M., Kalymon Yu., Yurko N. *Vlasni nazvy v roli zahal'nykh (na prykladi anhlyys'koyi movy) [Proper Names as General Ones (in English)]*. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho. Seriya: Filolohiya. Zhurnalistyka [Scientific Notes of V. Vernadskyi Tavriyskiy National University]*, 33(72), № 6, Ch. 1, 2022. S. 95–99. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.1/16>
2. Vorobel' M., Kalymon Yu., Yurko N. *Znachennya vlasnykh nazv v anhlyys'kii movi: filosof's'ko-lingvistychnyy aspekt [Meaning of Proper names: Philosophic and Linguistic prospective]*. *Zakarpats'ki filolohichni studiyi [Transcarpathian Philological Studies]*, 2022. Vyp. 1(26), S. 92–96. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.18>

3. Vorobel' M., Kalymon, Yu., Yurko N. Torhovi marky ta brendy yak zahal'ni imennyky v anhliys'kiy movi [Trade Marks and Brand Names as General Nouns in English]. *Naukovi pratsi Mizhrehional'noyi Akademiyi upravlinnya personalom. Filolohiya* [Scientific Works of Interregional Academy of Personnel Management. Philology], (2(7), 2023. 46-51. <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.2.7>

4. Karaban V. Posibnyk-dovidnyk z perekladu anhliys'koyi naukovoyi i tekhnichnoyi literatury na ukrayins'ku movu. [Textbook/Reference book of English Scientific and Technical Literature Translation]. Vinnytsya: Nova knyha, 2001. 317 s.

5. Korunets' I. Teoriya i praktyka perekladu (aspektyny pereklad) [Theory and Practice of Translation (aspects translation)]. Vinnytsya : Nova Knyha, 2017. 448 s.

6. Chornous O. Fenomen propriat'noyi leksyky [Proprietary Lexica Phenomenon]. *Pivdennyi arkhiv* [South Archive], 2021. Vyp. 85. s. 25-31. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2021-85-4>

7. Shestakova S. Leksyko-semantychni innovatsiyi u systemi ukrayins'koyi nominatsiyi (na materialy erhonimiv i prahmonimiv): Dys.... kand. filol. nauk: 10.02.01 – ukr. mova. [Lexical and Semantic Innovations in Ukrainian Nominational System (ergonims and pragmonims): thesis ... PhD 10.02.21 Ukrainian Language] Kharkivs'kyy natsional'nyy universytet im. V. N. Karazina. Kharkiv, 2002. 241 s.

8. Aleksandrova A. The transition of names: from proper names to common nouns. *Studies in Linguistics, Culture, and FLT*, Vol. 04, 2017. p. 70–77. <https://doi.org/10.46687/SILC.2018.V04.006>

9. Gardiner A. *The Theory of Proper Names. A Controversial Study*. 2nd ed. Oxford Univ. Press, 1940. 78 p.

10. Langendonck W. *Theory and typology of proper names. Trends in linguistics. Studies and monographs*. Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2007. 378 p.

11. Motschenbacher H. *Corpus Linguistic Onomastics: A Plea for a Corpus-Based Investigation of Names*. *Names*. 2020. Vol. 68:2. pp. 88–103.

List of illustrative materials:

12. *Slovník ukrajins'koyi movy online*. Tomy 1-14. [The Ukrainian Language Dictionary online. Volumes 1-14] <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0>

13. *The Office*. Season 1. Pilot: <https://genius.com/The-office-usa-season-1-episode-1-pilot-annotated>

14. Rowling, J. K. *Harry Potter and the Sorcerer's Stone*. New York : Arthur A. Levine Books, 1998. <https://zoeseecretplace4546.weebly.com/chapter-7---the-sorting-hat.html>

15. Roulinh Dzh. K. *Harri Potter i filosof's'kyy kamin'*. Velyke ilyustrovane vydannya. Rozdil 7. Sortuval'nyy kapelyukhyu (per. V. Morozov) [Rowling J. K. *Harry Potter and the Philosopher's Stone* (transl. by V. Morozov)]. A-ba-ba-ha-la-ma-ha. 2020. S. 102.